

 <https://doi.org/10.30563/turklad.1543059>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Kitap İncelemesi / Book Review
Geliş Tarihi / Received date	: 05.09.2024
Kabul Tarihi / Accepted date	: 09.12.2024
Yayın Tarihi / Date published	: 20.12.2024

Atıf / Citation

Polat, E. (2024). Çam, Ahmet (2024), Kaşkay Bilmeceleri (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRK LAD)*, 8. Cilt, 2. Sayı, 425-429.

ÇAM, AHMET (2024). KAŞKAY BİLMECELERİ (GİRİŞ-METİN-İNCELEME-DİZİN)
Çam, Ahmet (2024). Kaşkay Bilmeceleri (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin). [Qashqai Riddles (Introduction-Text-Review-Index)]
EROL POLAT¹

Öz

Türk dili, tarihi, kültürü ve edebiyatı için en önemli ülkelerden biri de İran'dır. İran'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan Kaşkaylar, ülkedeki en kalabalık Türk topluluklarından biri olarak kabul edilmektedir. Kaşkayların konuştuğu ve Oğuzcanın bir kolu olan Kaşkay Türkçesi, günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu çalışmanın amacı Dr. Ahmet Çam tarafından Türkiye Türkçesine kazandırılan Kaşkay Bilmeceleri (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin) adlı eserin biçim ve içerik bakımından incelenip tanıtılmasını sağlamak ve Türkoloji açısından değerini ortaya koymaktır. Giriş, Metin, İnceleme ve Dizin ana başlıklarıyla sunulan 178 sayfalık eserin dil malzemesi, çeşitli tarihlerde Kaşkay Türklerinden derlenen 376 bilmecedan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi, sınırlılıkları vd. başlıkların yanında Kaşkay Türkleri ve Kaşkay Türkçesiyle ilgili genel bilgiler mevcuttur. Metin bölümünde Kaşkay bilmecelerinin transkripsiyonlu metni ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekilleri sunulmuştur. İnceleme bölümünde Kaşkay bilmecelerindeki muhteva, biçim özellikleri, söz sanatları ve çalışmanın sonuçları sunulmuştur. Dizin bölümünde bilmecelerde yer alan tüm kelime ve kelime grupları gramatikal dizin yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran Türkolojisi, Kaşkay Türkleri, Kaşkay Türkçesi, Bilmeceler, Kaşkay Bilmeceleri

¹ Eğitim Yöneticisi-Türk Halk Bilimi Araştırmacısı, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul/TÜRKİYE.

El-mek: erolpolat02@hotmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7158-5917>

Abstract

One of the most important countries for Turkish language, history, culture and literature is Iran. Qashqai people living in various regions of Iran are considered one of the most populous Turkish communities in the country. Qashqai Turkish, which is spoken by the Qashqai people and is a branch of the Oghuz language, is in danger of extinction today. The aim of this study is to examine and introduce the work called Kaşqay Bilmeceleri (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin) [Qashqai Riddles (*Introduction-Text-Review-Index*)], which was introduced into Türkiye Turkish by Ahmet Çam (PhD), in terms of form and content, and to reveal its value in terms of Turcology. The language material of the 178-page work, presented under the main headings of Introduction, Text, Review and Index, consists of 376 riddles compiled from the Qashqai Turks at various dates. In the introduction section, the purpose, importance, limitations, etc. of the study are explained. Besides the titles, there is general information about Qashqai Turks and Qashqai Turkish. In the text section, the transcribed text of the Qashqai riddles and their versions translated into Türkiye Turkish are presented. In the review section, the content, formal features, figures of speech and the results of the study in Qashqai riddles are presented. In the index section, all words and word groups in the riddles were examined by the grammatical index method.

Keywords: Iranian Turcology, Qashqai Turks, Qashqai Turkish, Riddles, Qashqai Riddles

1. Giriş

İran, Türk dili, tarihi, kültürü ve edebiyatı açısından en önemli ülkelerden biridir. İran'ın ağırlıklı olarak güney ve güneybatı bölgelerinde yaşamlarını sürdüren Kaşqay Türkleri, 2 milyonu aşan nüfuslarıyla ülkedeki en kalabalık Türk topluluklarından biri olarak kabul edilmektedir. Beş büyük tayfanın birleşimiyle ortaya çıkan Kaşqay topluluğunun 10. yüzyıldan beri bu coğrafyada kök saldıkları ve belli oranda günümüzde göçebe veya yarı göçebe yaşam tarzını sürdürdükleri bilinmektedir.

Kaşqay Türkçesi coğrafi bakımından Türk dünyasının en güneyinde yer alan özgün bir ağız topluluğu olarak kabul edilmektedir. Kaşqay Türkçesiyle ilgili ilk bilimsel araştırmalar 20. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. A. Romaskevich, A. Stein; Kaşqay Türkçesiyle ilgili materyal toplayan ilk kişilerdir. Kowalski, Menges ve A. Von Gabain, Doerfer, Hesche gibi yabancı bilim insanları tarafından yapılan araştırmalar, bunları izlemiştir. Türkiye sahası Türklük bilimi çalışmalarında özellikle 2000'li yıllardan sonra Kaşqay Türklerinin dil ve edebiyatı üzerine çalışmalar artmıştır. Kaşqay Türklerinin dil ve edebiyatı ile ilgili Türkiye'de yayımlanan kitapların başlıcaları şunlardır: Muhittin Çelik "Kaşqayı Türkçesi Metinleri" (2014) ve "Kaşqay Türkçesi Grameri" (2020); Dilek Erenoğlu "Kaşqayı Türklerinin Dili" (2017); Ferzane Dolatabadi "Kaşqayı Türklerinin Edebiyatı" (2017); Abulkadir Atıcı "İsa Rahmani (Doğanlı)'nın Kaşqay Türkçesi Tercüme Eseri Kumbuca Paşa (Küçük Prens)" (2021); Talip Doğan "Yettim Yal, Kaşqay Türkçesi Üzerine Bir İnceleme" (2022) (Rezaıamaleh: 2023: 49). Bunların yanı sıra Kaşqay Türkçesiyle ilgili yapılan ve yapılmakta olan pek çok lisansüstü tezleri ve bilimsel yazılar da mevcuttur.

2. Kaşqay Bilmeceleri (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin) Adlı Eser Hakkında

"Kaşqay Bilmeceleri" adlı eser İran'daki Türk ağızları üzerine yaptığı çalışmalarıyla bilinen Dr. Ahmet Çam tarafından kaleme alınmıştır. Mayıs 2024'te Paradigma Akademi yayınlarından çıkan ve temelde 376 bilmecenin ele alındığı bu eser, 178 sayfadan ibarettir. "İçindekiler"den sonra sunulan "Ön söz"de çalışmanın önemi, amacı ve içeriği ana hatlarıyla belirtilmiş; Çam tarafından çalışmaya katkıda bulunan akademisyenlere teşekkür edilerek bu kısım sonlandırılmıştır. "Arsalan Mirzayı'nın Ön Sözü" adlı başlıkta ise çağdaş Kaşqay şairlerinden Arsalan Mirzayı'nın derlediği ve esere kaynaklık eden bilmecelerin derlenme süreci

ve önemi hakkındaki bilgiler, Türkiye Türkçesine aktararak okuyucunun istifadesine sunulmuştur. “Ön söz” ile “Giriş” bölümleri arasında çalışmada kullanılan transkripsiyon işaretleri IPA (International Phonetic Alphabet) karşılıklarıyla sunulmuştur. Çalışmada kullanılan “Diğer İşaretler ve Kısaltmalar”dan sonra ise “Giriş” bölümüne geçilmiştir.

Giriş bölümünde; problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları, yöntemi sunularak esere neden ihtiyaç duyulduğu ve eserin bilimsel olarak dayandığı temeller açıklanmıştır. Sonrasında Kaşkay adının kökeni, Kaşkayların nüfusu, etnososyal yapısı, bilinen tayfaları vb. hususlar, Kaşkay Türkleriyle ilgili genel bilgiler başlığında sunulmuştur. Kaşkay Türkçesiyle ilgili genel, tanıtıcı ve güncel kaynaklardan alınan bilgiler verildikten sonra bilmecelerin genel özellikleri ve Kaşkay kültüründeki yeri vurgulanarak bir diğer bölüme geçilmiştir (Çam, 2024: 12-18).

Metin bölümünün ilk kısmında eserde ele alınan 376 bilmecenin çeviri yazılı şekilleri sunulmuştur. Bilmecelerin her biri ayrı ayrı numaralandırılmış ve bilmece cevapları parantez ile gösterilmiştir. İkinci kısımda ise aynı düzende bilmecelerin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Bilmeceler Türkiye Türkçesine aktarılırken açıklama gerektiren hususlar dipnotlarla gösterilmiştir.

İnceleme bölümü, eserin en hacimli bölümlerinden biridir. Bu bölümde Kaşkay Bilmeceleri üç ana başlıkta değerlendirilmiştir: Kaşkay Bilmecelerinin Muhtevası, Kaşkay Bilmecelerinin Biçim Özellikleri, Kaşkay Bilmecelerinde Söz Sanatları.

“Kaşkay Bilmecelerinin Muhtevası” adlı bölümün alt başlıkları sırasıyla “insan ve insan yaşamı, hayvanlar, hayvan uzuv ve davranışları, bitkiler ve yeme-içme kültürü, eşya ve araç-gereçler, gök bilimi, tabiat ve tabiat olayları, ekonomi, sayı ve değerli madenler, dil ve edebiyat, dinî kavramlar, diğer konu ve kavramlarla ilgili bilmeceler” şeklindedir. Yazar bu bölümde detaylı olarak her bir alt başlığı kendi içerisinde sınıflandırarak konuyla ilgili bilmecelerden örnekler sunmuştur. Eserdeki bazı bilmece örnekleri şöyledir:

aldım geymâdim geydim görmâdim (kâfân)

“Aldım, giymedim; giydim, görmedim. (Kefen)”

baxsañ üzünâ girâr gözünâ (ayna)

“Baksan yüzüne, girer gözüne. (Ayna)”

mân gèdiräm o gèdir (kölgä)

“Ben giderim, o gider. (Gölge)”

nâ odundur yandıräm nâ sümükdur sindiräm (dil)

“Ne odundur yakayım ne kemiktir kırayım. (Dil)”

qanat varı uçabilmâz quruluqda qaçabilmâz (balıq)

“Kanadı var uçamaz, karada kaçamaz. (Balık)”

burda atdım qılıcı hâlâbdä oynar ucu (ildirim)

“Buradan attım kılıcı, Halep’te oynar ucu. (Yıldırım)”

uç oyunçu on ikki tamaşaçı (saat)

“Üç oyuncu, on iki izleyici. (Saat)”

ikki bal bir birä qarışmaz (yumurta ağı vâ sarısı)

“İki bal birbirine karışmaz. (Yumurta akı ve sarısı)”

üssü çimän biçmâli altı çesmâ içmâli (qoyun)

“Üstü çimen biçmeli, altı çeşme içmeli. (Koyun)”

gēcä baxdım çox udu sähär baxdım yox udu (ulduz)

“Gece baktım çoktu, gündüz baktım yoktu. (Yıldız)” (Çam, 2024: 38-48).

“Kaşkay Bilmecelerinin Biçim Özellikleri” adlı bölümün alt başlıklarında Kaşkay Bilmecelerinin dil ve biçim özellikleri üzerinde durulmuştur. Mensur bilmeceler başlıklı kısımda bilmeceler cümle yapıları ve anlam özellikleri gibi muhtelif yönlerden incelenmiştir. Manzum bilmeceler başlığında ise bilmeceler ölçülü-ölçsüz olma durumlarına göre sınıflandırıldıktan sonra dize sayıları, bilmecelerde kullanılan uyak türleri ve düzeni bakımından incelenmiştir. “Kaşkay Bilmecelerinde Söz Sanatları” başlıklı inceleme bölümünün son kısmında ise bilmecelerde geçen söz sanatları örnekler sunularak açıklanmıştır (Çam, 2024: 49-69).

Sonuç bölümüne Kaşkayların dil, nüfus gibi günümüzdeki genel durumları özetlenerek başlanmıştır. Metin ve inceleme bölümlerinde elde edilen bulgular bu bölümde değerlendirilmiştir. Yazarın bu bölümde bilmecelerle ilgili dikkat çektiği hususlar şöyledir:

“Bilmecelerin sözlü ürünler olması, kullanılmadıklarında ve daha da önemlisi yazıya geçirilmedikleri takdirde yok olup gitmeleri anlamına gelmektedir. Bu durum geçmişten günümüze tevarüs eden bu hazinenin korunmasını ve çağın gereklerine uygun bir biçimde düzenlenip bu şekilde kuşaklar arasındaki aktarımın gerçekleşmesini elzem kılmaktadır. Kaşkay Türkçesinin genel anlamda tehlike altında olması, ona ait sözlü-yazılı tüm ürünleri değerli hâle getirmektedir. Oluşumları bakımından uzun bir sürecin sonunda ortaya konan bu ürünlerin teknolojik gelişmeler karşısında gözden düşmesine ve toplum hafızasından silinmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir” (Çam, 2024: 89-90).

Bilmecelerin korunması ve günlük hayatta daha işlek kullanımına yönelik yapılması gerekenlere işaret edildikten sonra bu bölüm sonlandırılmıştır. Ardından kaynak olarak kullanılan eserlerin listesi verilmiştir.

Eserin en hacimli kısmı dizindir. Bilmecelerdeki 1141 madde başı alfabetik olarak sıralanmıştır. Dizinde bilmecelerde kullanılan her bir kelimenin anlamı verilmiştir. Yabancı kelimeler ise ait olduğu dildeki biçimiyle gösterilmiş ve bilmecelerde geçen kelime anlamı kısaca açıklanmıştır (Çam, 2024: 95-162).

Özellikle İran’la ilgili dil ve folklor alanında çalışan araştırmacılar başta olmak üzere bilmeceler üzerine meraklı olan herkesin ilgi göstereceğini düşündüğümüz bu kıymetli eseri okuyucuyla buluşturduğu için yazarı kutluyoruz.

Kaynaklar

Çam, A. (2024). *Kaşkay Bilmeceleri (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Rezaei-amaleh, M. (2023). *Kaşkayı Türkçesi Ağzıları (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.